

УДК 37.036–057.875(043.5)

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА СЛОВА НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Долматова М. П.

Статтю присвячено проблемі естетичного виховання майбутніх учителів-філологів у процесі читання художніх творів як засобів мистецтва слова на заняттях з іноземної мови.

Ключові слова: естетичне виховання, мистецтво слова, художній текст, іноземна мова, читання.

Статья посвящена проблеме эстетического воспитания будущих учителей-филологов в процессе чтения художественных текстов как средств искусства слова на занятиях иностранного языка.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, искусство слова, художественный текст, иностранный язык, чтение.

The article deals with the problem of aesthetic education of would-be teachers-philologists in the process of reading belles-lettres texts as means of art of a word at the lessons in a foreign language.

Key words: aesthetic education, art of a word, belles-lettres text, foreign language, reading.

Постановка проблеми. Зростання ролі гуманістичних цінностей у сучасному суспільстві вимагає культурологічної спрямованості освіти, оновлення змісту підготовки вчителя на засадах гуманізації та гуманітаризації. Школа XXI століття має бути своєрідним культурно-освітнім центром, який сприяє становленню духовності учнів. Важливе місце у цьому процесі належить учителям-філологам, основним завданням яких є введення учнів до світу прекрасного засобами мистецтва слова. Прилучення до цінностей національної та світової художньої культури, виховання естетичних почуттів, смаків, ідеалів зумовлює необхідність пошуку нових підходів до підготовки майбутніх вчителів. Саме знання і багатство духовності вихователя, що визначається особистісним естетичним досвідом, будуть забезпечувати дієвість його педагогічних впливів.

Серед різноманітних предметів, що складають програму навчання майбутніх вчителів-філологів, іноземній мові належить особливе місце. Це обумовлено, перш за все, професійною та комунікативною спрямованістю навчально-виховного процесу. На відміну від інших предметів іноземна мова має своїм об'єктом не науку про мову, а мову, мовленнєву діяльність на основі мови, яка вивчається. Реалізація виховних цілей на занятті з іноземної мови здійснюється засобами самої іноземної мови.

Одним із найважливіших видів комунікативно-пізнавальної діяльності людини є читання, і культура людини значною мірою залежить від її вміння розуміти літературу, яка чинить естетичний вплив на читача, стимулюючи його творчу здатність пізнавати дійсність, зображену в тексті, що спонукає його до самостійних суджень і висновків, дає можливість для розвитку світогляду, допомагає правильно зорієнтуватися в складному процесі самопізнання [2, с. 123].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Займаючи чільне місце в методиці викладання іноземних мов у вищій школі, проблема навчання читання оригінальних художніх творів пов'язана з такими аспектами процесу іншомовного читання: розглядом читання як засобу розширення мовних знань студентів з метою вдосконалення усного мовлення (Ю. Борисов, В. Важеніна, Е. Вильялон, В. Матвейченко, С. Терминасова), із застосуванням естетико-стилістичного аналізу художнього тексту (Т. Ніфака), з відбором художніх творів (Т. Левіна, Т. Михайлюкова, Н. Селиванова, Л. Смелякова, Н. Трубіцина), зі смисловою інтерпретацією літературного твору (О. Дупленко, М. Вавилова), із формуванням соціокультурної компетенції в процесі читання художнього тексту (Л. Рудакова), із використання твору художньої літератури у навчанні писемного мовлення (Т. Глазунова, Г. Янісів), із удосконаленням уміння читати (Н. Коряковцева, Н. Шарова, Ph. Prowse, M. Swan, M. West).

Ми розглядаємо читання іншомовних художніх творів як форму спілкування, в процесі якого у читача-студента формуються зразки і моделі поведінки, розвиваються мислення, здатність до аналізу й оцінки, складається образ світу і самого себе. Результатом спілкування автора художнього твору і читача є розуміння, яке характеризується діалогічним характером та породженням особистісних смислів читача (М. Бахтін, Ю. Борєв, Н. Голланд, М. Каган та ін.).

Як показує практика, більшість тих, хто вступає на філологічний факультет, виявляє недостатній рівень розвиненості художнього сприймання. Тому невідкладним завданням сучасної вищої школи є розробка системи заходів, спрямованих на підготовку учителів, здатних сприймати і вивчати зі своїми учнями твори художньої літератури як мистецтво слова.

Формулювання мети. Метою статті є визначення підходів до втілення завдань естетичного виховання студентів засобами іноземної мови та місця художнього тексту як витвору мистецтва у вихованні особистості майбутнього вчителя-філолога.

Виклад основного матеріалу. У понятті "естетичне виховання" ключовою дефініцією є "естетичне" – метакатегорія естетики, що аналізує емоційно-ціннісне ставлення людини до навколишньої дійсності та її потенційні здібності до творчості. Крім того, "естетичне" визначається як найважливіший елемент загальної культури людини, а також як одна з функцій мистецтва, що потенційно формує творчу особистість, яка самореалізується в процесі соціалізації.

У педагогічній літературі "естетичне виховання" у вузькому сенсі розглядається як соціально визначена цілеспрямована підготовка людини до естетичного сприйняття мистецтва. У більш широкому сенсі – це соціально й культурно обумовлена частина процесу соціалізації, яка формує в людини емоційно-ціннісне ставлення до дійсності, спрямована на активізацію сутнісних сил людини, що розвивають її здібності до художньої творчості, до повноцінного якісного перетворення соціокультурного простору, суб'єктом якого вона є.

Як уже зазначалося, визнанням засобом естетичного виховання особистості є мистецтво слова (Аристотель, Ф. Бекон, Г.-В.-Ф. Гегель, Г. Сковорода, П. Юркевич), тому вагомий потенціал оволодіння студентами іноземною мовою та розвитку їхніх творчих задатків становить читання і переклад художніх текстів, які здійснюють могутній вплив на розвиток гуманітарних здібностей людини.

Словесний твір стає явищем мистецтва завдяки своїй художності, що виявляється в його цілісності і зумовлює цілісність, у котрій виражається бачення відкритих автором проблем і тривоги життя. Саме зміст того, що хоче сказати автор твором, спричинює побудову такої форми, в цілісності якої відповідний зміст дістає можливість бути усвідомленим і виступати як його, читацьке творче відкриття раніше невідомих духовних сутностей.

Читання художнього твору зарубіжного письменника в оригіналі дає можливість виявити самостійність, визначити власне ставлення до його ідей та образів, пережити безпосередні думки і почуття під час читання. Естетичний, соціокультурний та літературознавчий потенціал художнього твору є тією навчально-виховною інформацією, яка підлягає засвоєнню студентами для успішного перебігу процесу естетичного виховання особистості.

Для досягнення мети, що передбачає естетичний розвиток студентів-філологів, особливу увагу слід зосереджувати на *вивчальному читанні*, що забезпечує повне (100 %) та точне розуміння тексту (С. Фоломкіна). Таке читання створює передумови для сприймання художнього тексту як справжнього твору мистецтва. Саме така настанова дозволяє відчути значний емоційний вплив, усвідомити естетичну цінність твору.

Вивчальне читання характеризується умінням максимально повно і точно здобувати інформацію, що сприяє проникненню в смисловий зміст тексту на більш високому рівні, потребує визначення основних і другорядних деталей змісту, особистісного ставлення автора до персонажів та подій, його адекватної інтерпретації основної ідеї тексту, комунікативних намірів.

Крім вивчального читання художніх текстів, у ході дослідження визначено й інші ефективні *методи* організації навчально-виховного процесу на занятті з іноземної мови, що створюють умови розуміння його емоційного "підтексту". Це спостереження за виражальними ознаками структурних одиниць мови; бесіди про прекрасне

у мові, мистецтві, людині, довкіллі; лінгвістичний аналіз тексту для з'ясування різних відтінків мовних засобів, трансформації слова в образ; асоціативний аналіз для формування художньої уяви, багатства думок та почуттів; метод вправ, спрямованих на сприйняття, розуміння та обговорення художнього тексту. Доцільними для використання в процесі мовно-естетичного розвитку студентів є такі *прийоми*: виразне й емоційне читання художнього тексту; пояснення викладача, зокрема основних мовно-естетичних понять; повідомлення фактів; опис ілюстрацій; розповідь за ілюстраціями; стилістичний експеримент для умотивування вибору автором тих чи інших засобів; аналіз мовлення товариша; рецензія на відповідь одногрупника; аналіз мовленнєвої ситуації тощо.

Докладніше хотілося б зупинитись на ролі читання художніх тексту вголос у процесі естетичного виховання майбутніх учителів-словесників.

Як зазначав відомий методист М. Ляховицький, особливо важливе читання вголос на першому етапі навчання, коли головним завданням читання є активізація навчального матеріалу, тобто воно є не метою, а засобом навчання: "Такі тексти читаються вголос, щоб проконтролювати, з одного боку, техніку читання, а з іншого – розуміння того, що читається. Погане читання з неправильною інтонацією і розстановкою пауз, як відомо, свідчить про незадовільне розуміння змісту тексту" [3, с. 149].

Відзначимо, що однією з причин необхідності читання вголос є збереження і розвиток навичок вимови. Як показують багаторічні дослідження, чим досконаліша навичка вимови, тим частіше студенти дістають естетичне задоволення від власного мовлення, тим упевненіше вони себе почувають у спілкуванні, тим більше зацікавленості виявляють до читання художньої літератури іноземною мовою.

Ці здібності особливо важливі для вчителя-словесника, який не може і не має права знецінювати свою мову безбарвністю та скоромовкою. Він може бути багатим почуттями та думками, але, не володіючи навичками темпо-ритмічного інтонаційного оформлення мовлення, не здатний належно передати свій внутрішній зміст.

Важливим елементом цього етапу є також вибір *форм* навчання і виховання.

Крім заняття як основної форми навчально-виховного процесу, пропонуємо групову роботу (виправлення студентами помилок один одного; один член групи складає вправу, інший – виконує її, разом аналізують виразально-стилістичні недоліки тощо); словесно-інформаційну роботу студентів (монологи та бесіди у формі діалогів, в яких використовуються естетичні, літературознавчі та соціокультурні відомості з інших предметів спеціальності, стислі огляди виразальних засобів мови на основі відповідної літератури та ін.); рольові ігри; написання творчих робіт; ведення Книги творчості, куди будуть записуватись найбільш вдалі творчі роботи студентів; інсценування окремих уривків з художніх творів; виготовлення наочно-репродуктивних картин, тематичного роздавального матеріалу; підбір музичного оформлення для художнього виконання поетичних творів тощо.

Така організація навчання іноземної мови дає можливість зрозуміти характерний колорит виразальних засобів мови, вдосконалити власне мовлення. При цьому необхідно зазначити, що форми і методи виховання засобами мистецтва слова мають використовуватися диференційовано, з урахуванням рівня розуміння студентами естетичної функції мови та їх творчих можливостей.

Цілеспрямоване виховання у студентів почуття прекрасного на заняттях з іноземної мови, формування їхнього естетичного досвіду передбачає застосування відповідних *засобів* організації навчально-виховного процесу.

Найістотніший засіб навчання та виховання – це слово викладача. За допомогою слова він організовує засвоєння знань студентами, формування практичних умінь і навичок, впливає на розвиток їхньої особистості. Тому пояснення, розповіді та бесіди зі студентами про мистецтво та мистецтво слова зокрема є важливими чинниками формування їх естетичної свідомості.

Оскільки завданням викладача в сучасних умовах є не просто дати студентам суму знань з мови, а й сформуванню національно свідому мовну особистість, розвинути її творчі здібності, в естетичному аспекті на заняттях з іноземної мови великого значення набуває тематичний добір *навчального матеріалу*. Як уже зазначалося, вирішальним фактором, що сприяє реалізації ідей удосконалених діючих програм, у лінгводидактиці визнано художній текст. Тому з метою активізації емоційно-пізнавальної діяльності студентів виникає потреба у підборі циклу оригінальних творів, які

представляють кращі зразки світової художньої літератури та належать до фонових знань представників тієї чи іншої країни. Це твори, які повинна знати кожна елементарно освічена людина, вони відображають творчість авторів різних жанрів та літературних течій.

Виховання майбутніх учителів-словесників на основі читання художніх текстів залежить також від правильно розроблених / підібраних *вправ*, послідовності їх застосування, кількості, обсягу, місця виконання тощо.

Усе це має помітний вплив на емоційну сферу, сприяє усвідомленню того головного, на що необхідно звернути увагу, зрозуміти мотиви, які слугували причиною написання художніх літературних творів.

Отже, читання художньої літератури на заняттях з іноземної мови (поезії, художньої прози, драматичних творів) має велике значення для розвитку іншомовних здібностей студентів, що відносяться до групи гуманітарних. Їх розвиток, у свою чергу, підсилює позитивну мотивацію до навчання і, таким чином, має благотворний вплив на стимулювання естетичного розвитку особистості. Видатний дослідник-лінгвіст І. Арнольд вважав, що "... ефект від читання може бути значно підсилений правильно поставленою підготовкою зі стилістики. Велике естетичне задоволення можна одержати від читання і не знаючи стилістики. Істинний твір мистецтва завжди лишає слід у свідомості людини, проте для підготовленого читача цей слід і переживання будуть глибшими і повнішими" [1, с. 301].

У цьому плані залучення особистості до мовно-естетичної діяльності на заняттях з іноземної мови буде однією з найактивніших форм її естетичного виховання та освіти. Формування ж знання мови, вмінь та навичок користування її зображально-виражальними можливостями у процесі мовленнєвої діяльності на основі художніх текстів, виховання певних естетичних почуттів, поглядів, смаків, потреб, інтересів та ідеалів становлять зміст процесу формування естетичного досвіду особистості студента-філолога засобами мистецтва слова.

Зі сказаного випливає, що виявлення педагогічних умов естетичної підготовки майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення іноземної мови, формування їх естетичного досвіду засобами мистецтва іноземного слова в системі професійної освіти можна розглядати як особливий науковий напрям, як єдність становлення і розвитку естетичного досвіду та педагогічної майстерності одночасно. А розв'язання поставлених проблем буде сприяти гуманізації та гуманітаризації навчального процесу, його оптимізації і буде стимулювати підвищення рівня освіти й виховання.

Література

1. Амонашвили Ш. Как живет, дети? Книга для чтения / Ш. Амонашвили. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 175 с.
2. Гинзбург Р. З. Лексикология английского языка / Р. З. Гинзбург, С. С. Хидекель, Г. Ю. Князева, – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высшая школа, 1999. – 269 с.
3. Киященко Н. И. Эстетическое творчество / Н. И. Киященко, Н. Л. Лейзеров. – М. : Знание, 1984. – 112 с.